

Бутко Андрій

Кропивницький, Україна

ORCID: 0000-0002-8631-5112

ГРОШОВИЙ ОБІГ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАДНІПРОВСЬКИХ МІСЦЬ ГЕТЬМАНЩИНИ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ НУМІЗМАТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

MONEY CIRCULATION IN THE TERRITORY OF THE ZADNIPROVSKY PLACES OF THE HETMANITY IN THE CONTEXT OF THE STUDY OF NUMISMATIC SOURCES

Нумізматичні матеріали разом з писемними є важливими джерелами вивчення регіональних грошових відносин в межах Гетьманщини в період з початку XVII до першої половини XVIII століття. Саме нумізматичні матеріали дають можливість пролити світло на особливості регіонального грошового обігу в аспектах тривалості використання населенням певних грошових знаків, їх масовості та наявності в обігу монет різного, зокрема й іноземного походження. Водночас нумізматичний матеріал Задніпровських місць, який включено в науковий обіг, є незначним, тому актуальним є введення до наукового обігу нових неопублікованих нумізматичних матеріалів, що стосуються вивчення грошового обігу в регіоні.

Метою дослідження є вивчення нумізматичного зібрання Світловодського міського краєзнавчого музею в контексті загальних проблем вивчення грошового обігу в межах території Задніпровських місць.

Дане дослідження базується на використанні нумізматичного матеріалу зібрання Світловодського міського краєзнавчого музею та відомостей документів (купчих записів) з прав власності на природні угіддя території Задніпровських місць Миргородського та Полтавського полків Гетьманщини, які також включають документи колишніх жителів Чигиринського полку.

Питання грошового обігу на території Задніпровських місць в історичній та краєзнавчій літературі не висвітлювалися, а зроблені місцевими краєзнавцями поодинокі описи нумізматичних джерел, що за місцем свого знаходження мають стосунок до зазначеної території, не розглядалися в контексті висвітлення грошового обігу¹.

Незначний нумізматичний матеріал для вивчення грошового обігу на території Задніпровських місць, що хронологічно належить до початку XVII – першої половини XVIII століття та за своїм походженням стосується вказаної території, знаходиться в музейному зібранні Світловодського міського краєзнавчого музею, приватних зібраннях місцевих любителів старовини. Монети як грошові та платіжні одиниці потрапляли на територію Задніпровських місць із людьми, що перебували в краї тимчасово (приходили

---

¹ Караката М.М. Давнє минуле Андрусівки (Історія села). 50-річчю Радянської влади присвячується. Київ, 1967. С. 110 ; Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1981. 240 с.

на сезонні промисли) або переселялись сюди на постійне місце проживання з територій Правобережжя та Лівобережжя Дніпра. Також монети, ймовірно, могли потрапляти в цей край з чумаками, козаками; частина монет потрапляла на дану територію під час військових походів кримських татар та турків. Як відомо, Гетьманщина своїх монет не карбувала, хоча відомі випадки карбування на її території фальшивих монет сусідніх держав. Тож незначний за кількістю нумізматичний матеріал представлений монетами дрібних номіналів кримськотатарської, західноєвропейської – польсько-литовської, прибалтійської та російської чеканки.

За даними архівних документів (купчих записів) під час операцій, пов'язаних із процесами спадковості та грошових відносин купівлі-продажу природних угідь, господарських об'єктів, на території Задніпровських місць в період з початку XVII – в першій половині XVIII століття використовувалися грошові одиниці польського походження та грошові знаки польського карбування в півтора раза частіше, ніж російського. Причому російські грошові одиниці та знаки, що були вперше використані у якості платіжного засобу в названих операціях в 1699 році, а вдруге – в 1727 році, використовувалися й надалі; польські ж грошові одиниці та знаки востаннє застосувались в операціях, пов'язаних із процесами спадковості та грошових відносин купівлі-продажу, в 1736 р. Тож деякий час (близько десяти років) використовувалися грошові одиниці обох походжень і грошові знаки обох карбувань.

В нумізматичному зібранні Світловодського міського краєзнавчого музею наявні монети дрібних номіналів періоду карбування до середини XVIII ст., зокрема: золотоординсько-кримськотатарського походження – 6 штук (матеріал виготовлення: 3 шт. – срібло, період чеканки: 1 шт. – середина XIV ст., 2 шт. – середина XVIII століття; 3 шт. – мідь, період чеканки: 1 шт. – кінець XIII ст., 2 шт. – невизначені монети); західноєвропейського – польсько-литовського походження – 5 шт. (матеріал виготовлення: 2 шт. – срібло, період чеканки: перша половина XVII ст., 3 шт. – мідь, період чеканки: друга половина XVII ст.); прибалтійського походження – 1 шт. (матеріал виготовлення: мідь, період чеканки: перша половина XVII ст.); російського походження – 19 шт. (матеріал виготовлення – мідь, період чеканки: 1 шт. – середина XVII ст., 1 шт. – початок XVIII ст., 17 шт. – 30-ті – 50-ті роки XVIII ст.) (Рис. 1–3).

На основі наявного в зібранні Світловодського міського краєзнавчого музею нумізматичного матеріалу, що за своїм місцем знайдення стосується території Задніпровських місць Гетьманщини та має період чеканки до середини XVIII століття, можна зробити наступні висновки: найбільша кількість монет – дрібного номіналу російської чеканки з початку 30-х років – до середини XVIII століття та дрібного номіналу Речі Посполитої чеканки XVII століття; ці грошові знаки потрапили на територію Задніпровських місць під час сезонних міграцій населення та в результаті переселення сюди на постійне місце проживання мешканців Правобережної та Лівобережної України. Ці дані цілком корелюють з відомостями документів (купчих записів)

про права власності на «задніпрські ґрунти» Миргородського і Полтавського полків Гетьманщини, що свідчить про домінування в використанні місцевим населенням протягом XVII ст. грошових одиниць польсько-литовського походження та грошових знаків польського карбування, а з початку 40-х рр. – до середини XVIII ст. – грошових одиниць російського походження та грошових знаків російського карбування. Наявність незначної кількості випадків використання місцевим населенням кримсько-татарських монет, очевидно, опосередковано свідчить про торговельні зв'язки з Кримським ханством.

Ілюстрації

Рис. 1. Бешлик Кримського ханства Менглі II Герая (1724 – 1730 рр.).

Рис. 2. Півторак Сигізмунда III (1587 – 1632 рр.).

Рис. 3. Полушка Анни Іоанівни (1730 – 1740 рр.).

Література

1. Караката М.М. Давнє минуле Андрусівки (Історія села). Київ, 1967. 112 с.
2. Котляр М.Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. Київ: Наук. думка, 1981. 240 с.